

san tapasztaljuk, hogy kezd modorossá válni. A férjet Kürti József játszotta. E szerephez szükséges tulajdonságok, a brutalitásig menő rusztikusság és az érzelmes ellágyulás egyképen hatalmában vannak. A II. felvonás 2. képében feleségével való nagy jelenete, mikor 15—20 percen keresztül úgyszólván csak ő beszél, valamivel is gyöngébb színész kezében elviselhetetlenül unalmas lett volna. Kürti éppen itt volt a legkülönb. A költő szerepében Lukács Pál illuziót keltő volt, de kissé sablónos. Dicséretére legyen azonban mondvá, hogy önmagának sablonja. Az utolsó képben Szerémy Zoltán (Nyu apja) ismét kitünő epizódszínésznek mutatkozott.

Galamb Sándor.

Erdélyi irodalom. Mindenképen tanulságos az a könyv, melyben az erdélyi irodalom szépirodalmi és tudományos része karöltve jelen meg, hogy számot adjon a háború utáni magyarság hat esztendő kulturális életének irányairól s eredményeiről. A mű — *Erdélyi Almanach* — György Lajos dr. kolozsvári tanár szerkesztésében s a budapesti Múzeum-körúti *Studium* kiadásában jelent meg. Nemcsak azért érdekes, mert egy-egy író, vagy költő jobb művéből ad szemelvényt, hanem mert egy-egy cikkében a lehetőség kimerítő adatokat szolgáltat a különvált Erdély szellemi életének fontos mozzanatairól.

„A leszakítást követő nehéz időkben erdélyi magyarságunk az ezer esztendő magyar kulturális egység letört darabjaként pillanatnyilag zavarban állott magárahagyatottsága és új életének idegenszerűsége előtt, de együttértése, együttérzése és együttműködése lehetővé tették egy komoly életet jelentő, önálló kulturális munkának a megkezdését”. — írja a könyv szerkesztője, ki hat év után most számbaveszi e kulturális munka értékét. — *Papp Ferenc* „Erdély és a magyar költészet” címen értekezik a műben s főbb megállapításai a következők: Erdély a XIX. századi magyar romantikának köszöni, hogy az irodalomban életre támadt. A romantikus képzetlet és érzésvilág saját eszményére ismert a merészvonalú hegyvidékben s a lovagi szellemű multban. S míg a

regényírók a multat, a XIX. századi Erdélyt Gyulai Pál lírája tükrözte vissza legszebben. Az erdélyi költőnek, Papp szerint, legállandóbb indítéka a szülőföld borongó szeretete. E szeretetben, mintha elmúlt századok siralma hangzanék vissza, mindig van valami hazafiúi bánat, valami megszentelt fájdalom. (Ez azonban Eötvösnél, Kisfaludy K.-nál is megvan.) Másik jellemző eleme az erdélyi költészetnek a kiművelt történeti érzék, évszázados hagyományok eredménye. Ez érzék teremtette meg a történeti regényt. — E gondolatokban s az ezekhez hasonló megállapításokban Papp Ferenc tömören foglalja össze újból az irodalomtörténet ismert eredményeit. Az olvasó bizonyára szerette volna, ha az író érdeklődése aktuálisabb kérdésekbe is bekapcsolódik. Így pl. mi okozta a líra pangását a multban s mely indítékok magyarázzák virágzását a jelenben? Ha a régibb erdélyi lírában formai tekintetben alig volt „erdélyi vonás”, a mai költők e tekintetben tüntetnek-e fel bizonyos speciális sajátosságokat? Vannak-e közös vonásai Gyulai lírájának s a mai költészetnek? stb. — A kötet további részében Szaboleska, Tompa, Reményik, Berde Mária, Áprily, Szombati-Szabó, Walter, P. Jánossy, Krüszelyi Erzsébet és Farczádi verseit, s Balogh Endre, Gyallay Domokos, Nyíró József, Pálfyné Gulácsi Irén novelláit közli. Úgy a versek, mint a novellák a szerzők java terméséből vannak kiválasztva. Gr. Bethlen Györgyné Erdély nagyasszonyainak szociális jelentőségéről ír egy azóta napilapjaink hasábjain is méltatott érdekes közleményt, dr. Gyalui Farkas Petelei Istvánról emlékezik fölöslegesen sok szubjektív vonatkozással, Dózsa Endre Szaboleskáról mond el kedves visszaemlékezéseket, Kelemen Lajos a legrégibb erdélyi magyar hímes oszlopokról, a szolnokdomboka-megyei szentbenedeki gróf Korniskastély díszítéseiről ad illusztrációkat, megállapítva, hogy ezek a magyar népművészet ma is élő formái és ízlésinkestárának eddig ismert legrégibb hiteles évszamos és névjelzéses hímesen faragott faemlékei”.

A kötet második része az erdélyi magyar egyházak kultúrküzdelmait, a közköztetés nehéz hat évét, a magyarság gazdasági helyzetét rajzolja

meg hű és sötét képben. Amily fájdalmasak e fejezetek, oly örömmel olvassuk egy másik közleményben, hogy egyháznak, iskolának és irodalomnak lassanként hogy sikerül fölébresztenie a falusi nép érdeklődését és áldozatkészségét. „A 330 magyar újság közül, mely ezekben az években Erdélyben megjelent, mégis egy sem mérkőzhetik érték és hatás tekintetében azzal a kivételes jelentőséggel, amit népünk nevelésében a kolozsvári Minerva r.-t. kiadásában megjelenő s *Gyallay Domokos* által szerkesztett *Magyar Nép* című hetilap képvisel.” E kis lap ma már „foglalom lett” Erdélyben s olvasóközönsége „Románia minden részében élő magyarokon kívül egészen Amerikáig, Argentiniáig, Braziliáig és Kanadáig terjed”. „Adatokkal lehetne igazolni, hogy visszamenőleg 50 év alatt nem volt az erdélyi magyar községekben annyi műkedvelői, színi- vagy más előadás, mint az utóbbi négy év alatt, valamennyi a romlandó magyar templomok, iskolák s más kulturális célok szolgálatában. Sokat tettek e téren Gyallay Domokos egyfelvonásos kis darabjai, valamint a *Magyar Nép* kiadványai: a *Szavalókönyv*, *Históriás könyv* és *Vőfélykönyv*.”

Erdély kulturális életének általában csak az irodalom az a területe, melyen lehangoltság nélkül tekinthetni végig. György Lajos statisztikai adatai szerint kerek számban 900 darab könyv jelent meg a fentjelzett időben Erdély és a kapcsolódó részek könyvnyomdáiban. Ennek közel egyharmada (280) szépirodalmi könyv. (100 verskötet, 150 regény, 30 színdarab.) A tudományos és ismeretterjesztő nemből megjelent 110 könyv, a viszonyokhoz képest szintén tekintélyes mennyiség. A 900 erdélyi magyar könyv megjelenési hely szerint 34 város közt oszlik meg. Legtöbb könyvet Kolozsvár termelt (450), ezután Nagyvárad következik (100) s ennél is kevesebb (30–50) könyvvel szerepel Arad, Temesvár, Brassó, Székelyudvarhely, Dicsőszentmárton, Szatmár. A cikkíró szerint nem volna nehéz igazolni, hogy 1919 előtt *évtizedek sem termeltek annyi magyar könyvet Erdélyben, mint ez a pár esztendő*.

Időszaki sajtótermék György Lajos adata szerint 330 jelent meg az

öt év alatt. Ezekből természetesen sok megszűnt, de 1924 januárjában mégis 200 magyar lap s 26 többnyelvű újság jelent meg. A sajtó színvonalát tekintve, mint ezt a cikkíró is elismeri, a minőség nincs arányban a mennyiséggel. A sajtó a „ziláltság folyamatait éli” s a „szellemi és anyagi teljesítő képesség szétforgácsolása nagyban bénítja az erők összefogását”. Van azonban több lap, mely kultúrhitást teljesít a magyarság szellemi életének öntudatos vezetője.

A szépirodalmi lapok között, mint ezt az erdélyi irodalomról írt szemléinkben gyakran hangsúlyoztuk, a *Reményik Sándortól* alapított *Pásztor-törtűz* a legnépszerűbb. E kitűnő folyóirat, melyet jelenleg *dr. György Lajos* és *Gyallay Domokos* szerkeszt, elegáns külsejével, gazdag tartalmával, magyar szellemével s izléses illusztrációival Erdély szépirodalmának valóban reprezentáns lapja s mint Borbély István megjegyzi, bátran hirdeti, hogy immár Erdélyben „túl vannak az irodalmi anarchián” s a *jövőt irodalmi tradícióink megbecsülő tiszteletben tartása mellett* erdélyi lélekből fakadó tiszta szándékkal kell előkészítenők”. A folyóirat régibb íróknak épp úgy teret ad, mint a legújabb tehetségeknek s egészséges, kissé konzervatív szellemével szerencsésen simul az erdélyi művelt magyar közönség izléséhez. Állandóan figyelemmel kíséri az itthoni irodalmat (újabb számai Bartókyról és Komáromiról hoznak jellemzéseket) s kiválóbb írókat csaknem minden számában szerepelteti. Irodalmi eseményeinkről ekkép az erdélyi olvasó állandóan tájékozott, mert nem *csupán* kritikákra van utalva. — Másik szépirodalmi lap a P. Jánosy Béla szerkesztésében megjelenő *A Hírnök*. Minthogy e folyóiratot nincs módunkban olvasni, Borbély István dr. szavaival mutatjuk be. Szerinte *A Hírnök* „határozott keresztény irányzatával, rendkívül élénk, mindig szellemes, gyakran csipkedő megjegyzéseivel nagyban hozzájárult irodalmi szappanbuborékaink kipukkasztásához”. „Azt hisszük, hogy bátor szókimondására s éles hatvágásaira a közel jövőben az eddiginél még fokozottabb mértékben szükség lesz, mert az igaz, hogy ol-

vasóközönségünknek egy részét már megnyertük egy tiszta, nemes szépirodalom számára, de még hátra van azok meghódítása, akik ma még az egymás gyalázásából, mindenféle társadalmi förtelemnek beszennyező feltárásából élősködő pornografianak olvasásában lelik örömeiket." E hazai hangokat ismerjük s tudjuk, hogy úgy itthon, mint odaát kik a mesterei az effajta írásműveknek.

Az Erdélyi Irodalmi Szemle már tudományosabb folyóirat az előbbieknél. Szerkesztője *Borbély István* dr. s főmunkatársai között ott látjuk Erdély szellemi életének legjelesebb munkásait. Ismeretterjesztő cikkei nívósak, kritikái tárgyilagosak és kimerítők.

E folyóiratok mellett a kolozsvári *Ellenzék* s a *Brassói Lapok* állnak némi összefüggésben az irodalommal. Irodalmi mellékleteik azonban, mint az Almanach is helyesen jegyzi meg, Erdély dolgaival foglalkoznak legkevesebbet.

Az erdélyi magyar szépirodalom hat évről az Almanachban *Rass Károly*, *Kristóf György* és *György Lajos* írnak helyes szempontú s tárgyilagos jellemzéseket.

E futó áttekintés, melyben az erdélyi tudományos élet, zene, képzőművészet stb. hat évi termelését nem is érinthettük, melyekből azonban az Almanach szintén kimerítő ismertetéseket közöl — fogalmat adhat a mű gazdag tartalmáról. Kívánatos, hogy az erdélyi szellemi élet jelenségeit ily szabatosan tárgyaló mű rövidebb időközökben is megjelenjen, hiszen még a számok és statisztikák is elevenen és izgatón beszélnek hozzánk, ha Erdélyünkről van szó.

Az újabb időben megjelent regények közül *Berde Mária* *Haláltánc* című műve már csak azért is érdekes, mert az író nő fejlődésének egy korábbi, ma már tőle is túlhaladott állomását jelzi. *Berde* művei (*Versék*, 1912. Az Örök Film, 1917. *Tükör*, 1920. *Rina Kincse*, 1923. *Vizen Hold*, 1924.) egy gyorsan kibontakozott, élesszemű, dús költői érrel s gazdag és erőteljes kifejezőképességgel rendelkező írói szellemet reprezentálnak. Való élményeibe szívesen szövi be vizionárus fantáziája képeit, reális és misztikus elemeket kever akkép, hogy míg az előbbieket meséinek

életszerűséget, az utóbbiak bizonyos szimbolikus jelentést adnak. Előadását nemcsak meséinek eredeti fejlesztése teszi értékké, de szellemes, gyakran aforizmatikus stílusa s nyelvének gyökeresen magyar szellemen is.

Haláltánc című regényéről tudni kell, hogy ez még 1917-ben készült, a kommün idején Pesten hanyódott s részben kiadói nehézségeknél fogva, csak most jelent meg. Maga az író is „kezdő” művei közé sorozza a regényt s jogosan panaszkodik egyik levelében, hogy „mily nehéz erdélyi írónak egy könyvet Pesten kiadni; milyen kínos, ha csaknem tíz év múlva látja viszont könyvét, lelkileg, íráskészségben tán messze túl is haladva egykori álláspontját és képességeit”.

A regény egy svájci szanatórium-ban játszik s személyes élmények alapján mutatja be az ott-tartózkodó betegek életmódját, szórakozásait és érzéseit. Egy beteg ifjú kettős szerelmét rajzolja: egy leánnyal szemben érzett eszményi s egy asszonnyal szövött érzéki szerelmét. A szereplők szíve és élete szerelmi csatározások színhelye s e szerelmi harcokban a nőket jellemző taktika ezer változatának igen érdekes képét kapjuk. A liliumjellemű álomleány s a kéjt habzsoló húsvér-asszony szembeállítására és tragikus végű harca az írónőnek sok alkalmat ad költői leleményének és gyakran frappánsul ható megfigyeléseinek csillogtatására. *Berde* kitűnően rajzolja a nőket, férfi hőse azonban kissé árnyékszerű. Ennek eszményi szerelmében mintha több lenne a képzelgés, mint az érzés, viszont érzéki szerelmében nem a férfi aktív mámorosomját, hanem az asszonynak kiszolgáltatott, akaratgyenge tehetetlenséget érezzük. De a férfialakok közt is igen jó a szerelmi vetélytársnak: *Zieglernek* alakja, kinek nemes és mégis brutális egyénisége az összetett jellemzésnek sikerült példája.

A regény gazdag mozgalmalás jelenetekben, a nő lélek intim hangulatainak hű rajzában s a természetfestés művészetében. (A virágok csaknem cselekvő szerepet játszanak benne.) Meséjén és alakjain kívül a probléma is érdekes, melyet a hősvetélyező szavai fejeznek ki: „Egyet

szeretni a lelkünk minden rezzenésével és kívánni egymást a testünk összes ízeivel... ez az örület, ez a mi problémánk.“ Az ú. n. kettős szerelem problémája ez, mely nálunk eléggé új, mellyel azonban egy-két külföldi regény ösztönzésére Bloch érdemesnek tartotta, hogy tudományosan foglalkozzék. Berde Mária „kezdő“ voltát (az író nő szava) e művében a koncepció helyenkénti szakadozottságán kívül legfőleg az mutatja, hogy problémáját szanatóriumban tenyésztí ki. Így az esetleges lélektani hibák azzal menthetők, hogy hiszen beteg emberekkel van dolgunk s ezek cselekvése és érzése kevésbé ellenőrizhető. Azt hiszem, nem lenne érdektelen, ha a jeles író nő e problémát *mai* tudásával is megszólaltatná, természetesen egészségesebb miljöben s velünk férfakkal szemben talán kevésbé szűkebb megértéssel és — kegyvel. A regény eddig elért könyvsikere azonban azt bizonyítja, hogy a probléma különösen nő-olvasóinkra e formájában is igen erős hatással van s az olvasók legnagyobb része többre értékeli ez ifjabbkori művet, mint maga a szerző. *Hartmann János.*

Rudnay Gyula. A legutóbbi évek folyamán Hollandiában, Bécsben, főleg pedig a velencei nemzetközi kiállításon fényes sikerrel szerepelt, lelkesen ünnepelt festőművésznünk az Ernst-Múzeumban mutatta be a milánói Galeria Pesaróban március elején megnyíló kiállításának hatalmas anyagát. Rudnay a keleti nagy gondolkodók módjára az elzárkózottság komor magányában él, gyöngéden érző szívvel veszi szemügyre a természet megnyilatkozásait, hogy azokat sajátos egyéniségén át leszűrve, keresett egyszerűséggel, de éppen azért érthetően és felette meggyőző módon közölje. Művészete a lehető legzártabb, legkerekebb és legegységibb formanyelv használata: maga a teljes monumentalitás. A természet formáit erős kézzel szigorú nagy egységekbe fogja össze és ezzel azoknak súlyosságát, befeljezetségét és fontosságát pompásan érzékelteti. Színezése éppen olyan tömör, mondhatni sűrített, mint formanyelve, főleg az egymás mellé hangolt barnás színeket alkalmazza, azonban ezek zárkózottságuk dacára

is halkán, észrevétlenül olvadnak egymásba és higgadt, komoly, hivalkodástól mentes ósztinte hangulatot keltők. Vásznaí a maguk zárt, komor egyszerűségükkel, naiv közvetlenségükkel, érthető közlékenységükkel és tompított hangnemükkel az igazi művészet örök patináját éreztetik a szemlélővel. A tájkép-, az arekép- és a kompozicionális festést éppoly eredményesen műveli, mint a grafikát. Reméljük, milánói útja nagy sikereit csak öregbíten fogja.

Gyűjteményének legszebb darabjai az „Öreg polgár“, „Öreg magyar“ című arcképei, „Közélgő vihar“, „Erdő széle“, „Zabföld“ című tájképei és a „Menekülés“ című drámai hatású nagy kompozíciója.

A kiállítással kapcsolatban szerepel *Pásztor János* szobrászművész is. Rudnayéval szoros lelki rokonságban áll művészete, mert zártan összefogott formái mellett is a felületek bársonyos lágyágát, nemkülönböztetve alakjainak belső világát mestersen juttatja érvényre. Kiváló művészi intelligenciájáról tanuskodó „Síremlék kompozíció“-ja mellett legszebb alkotása a „Kisértés“ és „Várakozás“ című márványszobra.

Székelly Miklós.

Az irodalmi barokk. A német tudomány egyik új fölfedezése az utóbbi években a barokk-stílus volt. Csakhamar mindenki erre vetette magát művészet-, irodalom- és szemléltörténetben. A tudományban éppúgy van divat, mint az öltözködésben. A művészettörténet egyik híres barokk-munkájáról volt már szó ebben a folyóiratban. Mivel azonban a fejlettebb művészettörténet az irodalomtörténetre erősen hat napjainkban — ami csak örvendtes lehet —, természetesen emitt sem vagyunk már hiájával a barokkdolgozatoknak. Mindenekelőtt *Fritz Strich*-ről emlékeztetünk meg ezzel kapcsolatban, ki a Napkelet olvasói előtt már nem ismeretlen (*Deutsche Klassik und Romantik* c. művét behatóan elemeztem a múlt évfolyamban; az is éppen a művészettörténet Szöflfin hatása alatt alakult ki). Ő egy *Der lyrische Stil des 17. Jahrhunderts* című cikkében, amely a *Muncker-émlékkönyvben* jelent meg (München 1916. C. H. Beck), elsőnek kezdte bizonyítani azt, hogy a XVII. századi német líra stílusa tu-